

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-46>

УДК 330.338

ХАХАЛІЄВ Дмитро
ТОВ «ТАС ЕССЕТ МЕНЕДЖМЕНТ»
<https://orcid.org/0009-0007-4861-3550>
e-mail: xaxalev@ukr.net

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СКЛАДНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Стаття присвячена проведенню аналізу підприємства як складної системи в умовах нестабільності. Доведено, що цей підхід є критично важливим та дозволяє підприємствам ефективніше реагувати на виклики сучасного бізнес-середовища, адаптуватися до змін і забезпечувати стає зростання навіть у найскладніших умовах.

Обґрунтовано основні компоненти системного аналізу сталості розвитку підприємства, які включають: оцінку зовнішнього середовища, внутрішній аналіз, ідентифікацію ризиків і можливостей, розробку стратегій для сталого розвитку та моніторинг і адаптацію.

Визначено, що завдяки системному підходу підприємство може не лише вижити в умовах нестабільності, але й зміцнити свої позиції на ринку. Важливо, що такий аналіз дозволяє враховувати широкий спектр факторів, забезпечуючи комплексний погляд на діяльність підприємств. Це допомагає уникнути ізольованих рішень, які можуть бути ефективними лише в короткостроковій перспективі, але не забезпечують довготривалого успіху.

Ключові слова: підприємство, розвиток, сталий розвиток, складна система, стратегічний аналіз середовища підприємства.

KHAKHALIEV Dmytro
«TAS ESSET Management»

ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE AS A COMPLEX SYSTEM IN CONDITIONS OF INSTABILITY

In the conditions of modern management, the sustainable development of the enterprise becomes a key factor in increasing its efficiency in the process of digitalization, ensuring survival in conditions of uncertainty, crises and risks. Therefore, research in this area needs more attention.

The work of both domestic and foreign scientists is devoted to issues of strategic management, existing problems related to the strategic analysis of the enterprise environment.

Their work laid the foundation for the development of modern management methods that can be used by businesses to ensure sustainability and adaptability in today's world. However, given the transformation of the country's economy, these aspects require more in-depth study and adaptation to modern conditions and challenges.

The article is devoted to the analysis of the enterprise as a complex system in conditions of instability. It has been proven that this approach is critically important and allows enterprises to respond more effectively to the challenges of the modern business environment, adapt to changes and ensure sustainable growth even in the most difficult conditions.

The main components of the system analysis of the sustainability of the enterprise are substantiated, which include: assessment of the external environment, internal analysis, identification of risks and opportunities, development of strategies for sustainable development, and monitoring and adaptation.

It was determined that thanks to the systemic approach, the enterprise can not only survive in conditions of instability, but also strengthen its position on the market. It is important that such an analysis allows taking into account a wide range of factors, providing a comprehensive view of the activities of enterprises. This helps to avoid isolated solutions that may only be effective in the short term but do not ensure long-term success.

Keywords: enterprise, development, sustainable development, complex system, strategic analysis of the enterprise environment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В умовах сучасного управління сталий розвиток підприємства стає ключовим фактором підвищення його ефективності в процесі цифровізації, забезпечення виживання в умовах невизначеності, криз та ризиків. Тому дослідження цього напрямку потребує більшої уваги.

Актуальність досліджуваного питання є очевидною, оскільки сучасний бізнес-середовище характеризується високим рівнем невизначеності, економічними кризами та постійними змінами. У таких умовах підприємства стикаються з необхідністю швидко адаптуватися до нових викликів, ефективно управляти ресурсами і ризиками, а також підтримувати конкурентоспроможність. Розуміння динаміки розвитку підприємства як складної системи дозволяє виявити слабкі місця та знайти шляхи для оптимізації його функціонування, що є ключовим для забезпечення його стійкості та довгострокового успіху.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням стратегічного управління, існуючим проблемам щодо стратегічного аналізу середовища підприємства присвячені праці як вітчизняних, так і зарубіжних вчених.

Серед зарубіжних вчених в першу чергу згадаємо американських економістів і теоретиків управління Ігора Ансоффа (Igor Ansoff), Майкла Портера (Michael Porter) та Джей Форрестера (Jay Forrester).

Ігор Ансофф розробив концепцію стратегічного управління. Його робота «Corporate Strategy» [6] стосується адаптивних стратегій, які дозволяють підприємствам залишатися стійкими в умовах нестабільності.

Майкл Портер відомий своїми роботами в області стратегічного управління та конкурентних переваг. Одна з його найвідоміших робіт «Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors» [7], де він викладає методи аналізу конкурентного середовища, що є важливим для підприємств в умовах нестабільності. Його дослідження показують, як підприємства можуть адаптувати свої стратегії, щоб залишатися конкурентоспроможними в складних умовах.

Джей Форрестер [8] є одним з засновників системної динаміки. Він розробив методологію моделювання складних систем, що використовується для аналізу промислових підприємств. Його роботи з управління складними системами, включаючи підприємства, допомогли розробити підходи до стратегії управління в умовах нестабільності.

Вітчизняні вчені, що в своїх наукових працях приділяли увагу досліджуваному питанню: В.О.Василенко, В. Г. Воронкова, Т. В. Головка, С. Л. Демиденко, І. С. Левик, Н. Г. Метеленко, Т.І.Ткаченко, З.Є.Шершньова та ін.

Ці та інші дослідники зробили значний внесок у розвиток теорії та практики аналізу підприємств як складних систем в умовах нестабільності. Їхні роботи створили основу для розробки сучасних методів управління, які можуть бути використані підприємствами для забезпечення стійкості та адаптивності в сучасному світі. Однак, враховуючи трансформації економіки країни, ці аспекти потребують більш поглибленого вивчення та адаптації до сучасних умов та викликів.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є проведення аналізу розвитку підприємства як складної системи в умовах нестабільності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасний світ характеризується високим рівнем невизначеності, викликаного такими факторами, як економічні кризи, геополітичні конфлікти, зміни клімату та пандемії. Ці фактори змушують підприємства діяти в умовах постійних змін, що ускладнює традиційні методи управління. Аналіз підприємства як складної системи дозволяє краще розуміти ці зміни та адаптуватися до них.

Підприємство складається з багатьох взаємопов'язаних підсистем (виробництво, фінанси, управління персоналом тощо). В умовах нестабільності порушення в одній підсистемі можуть мати значний вплив на всю систему. Аналіз підприємства дозволяє розглядати його як єдине ціле, враховуючи взаємодію між усіма підсистемами та їхню реакцію на зовнішні виклики.

Традиційні підходи до управління, які базуються на стабільності та прогнозованості, в умовах сучасної нестабільності виявляються менш ефективними. Потрібні нові методи управління, які враховують динамічність і комплексність сучасного бізнес-середовища. Тож, аналіз підприємства допомагає розробляти такі методи, враховуючи необхідність швидкого реагування на зміни та адаптації до нових умов.

В умовах нестабільності підприємства змушені не тільки виживати, але й розвиватися, що вимагає від них високої стійкості та адаптивності. Відповідний аналіз підприємства допомагає ідентифікувати слабкі місця та ризики, розробити стратегії їх мінімізації та підвищити здатність підприємства до адаптації. Це особливо важливо в умовах швидкоплинних змін, де втрата стійкості може призвести до втрати конкурентоспроможності або навіть до краху підприємства.

Глобалізація та цифровізація також значно ускладнюють бізнес-середовище, створюючи додаткові ризики та можливості. В умовах глобальних ланцюгів поставок, швидких змін на ринках та появи нових технологій, підприємства повинні бути здатні швидко адаптуватися. Аналіз підприємства як складної системи дозволяє краще зрозуміти ці процеси та їхній вплив на підприємство, а також розробити відповідні стратегії управління.

Сучасні підприємства змушені враховувати не тільки економічні, але й соціальні та екологічні фактори у своїй діяльності. Це підвищує складність управління, оскільки необхідно збалансувати інтереси різних зацікавлених сторін. Аналіз підприємства дозволяє враховувати ці аспекти, забезпечуючи комплексний підхід до управління.

В умовах нестабільності багато підприємств зіштовхуються з кризовими ситуаціями, які можуть стати вирішальними для їхнього майбутнього. Реальні приклади показують, що ті компанії, які змогли успішно інтегрувати аналіз своєї діяльності як складної системи, були краще підготовлені до подолання криз. Це доводить актуальність такого підходу в реальних бізнес-умовах.

Тож, як підтверджує дослідження, аналіз підприємства як складної системи в умовах нестабільності є підходом, який дозволяє глибоко зрозуміти взаємодію різних елементів підприємства та їх реакцію на

зовнішні та внутрішні зміни. Цей підхід базується на розгляді підприємства як цілісної, динамічної системи, яка складається з підсистем, що взаємодіють між собою.

В цілому, підприємство під час моделювання свого сталого розвитку можна розглядати як складну систему, що складається з основних функціональних підсистем (рис. 1).

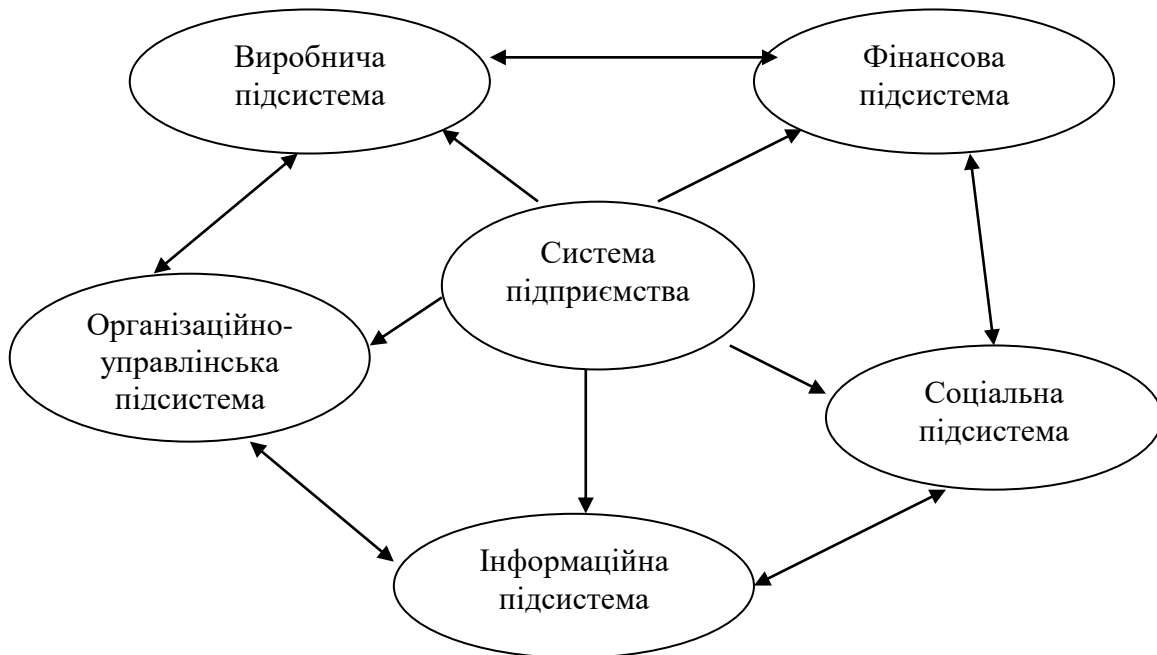


Рис. 1. Основні функціональні підсистеми підприємства

Джерело: розроблено автором на основі [1, 2, 5]

Основними функціональними підсистемами підприємства є:

- виробнича підсистема, яка включає всі процеси, пов'язані з виробництвом товарів або послуг, від закупівлі сировини до виходу готової продукції, а також освоєння нової екофрендлі-продукції;
- фінансова підсистема, яка забезпечує розподіл ресурсів, управління витратами, доходами та інвестиціями;
- організаційно-управлінська підсистема, яка відповідає за прийняття рішень, планування, контроль та координацію діяльності з урахуванням обраної стратегії сталого розвитку;
- інформаційна підсистема, яка забезпечує збір, обробку та аналіз інформації для підтримки прийняття рішень;
- соціальна підсистема, яка включає персонал підприємства, його мотивацію, корпоративну культуру, відносини всередині колективу.

Умови нестабільності (економічні кризи, політичні зміни, зміни ринкових умов) змушують підприємство адаптуватися. Взаємодія підсистем відбувається як всередині підприємства, так і з зовнішнім середовищем, що робить систему відкритою. Відкритість підприємства означає, що воно постійно отримує інформацію ззовні, аналізує її і адаптує свою діяльність.

В умовах нестабільності змінюється інтенсивність і характер взаємодії між підсистемами. Наприклад, в умовах економічного спаду може зростати навантаження на фінансову підсистему, що призводить до необхідності перегляду виробничих процесів, скорочення витрат, оптимізації використання ресурсів. Інформаційна підсистема в таких умовах повинна забезпечити швидку і точну передачу даних, а організаційно-управлінська — ухвалювати рішення, що забезпечать адаптацію до нових умов.

Для аналізу стійкості підприємства як складної системи важливо оцінити його адаптивні можливості, а це:

- еластичність, тобто здатність підприємства швидко реагувати на зміни, відновлюватися після криз;
- мобільність, тобто здатність підприємства змінювати свою структуру, процеси, щоб відповідати новим умовам;
- гнучкість, тобто можливість переорієнтації ресурсів і змін управлінських рішень відповідно до ситуації.

Системний аналіз сталості розвитку підприємства в умовах нестабільності є ключовим інструментом для забезпечення довготривалого успіху підприємства. У сучасному світі, де зовнішні умови

часто змінюються, підприємства повинні бути готовими адаптуватися та забезпечувати сталий розвиток навіть в умовах економічних, політичних чи соціальних потрясінь.

Основні компоненти системного аналізу сталості розвитку підприємства включають:

1. Оцінку зовнішнього середовища, в тому числі:

– аналіз макроекономічних факторів, таких як зміни у законодавстві, політична ситуація, інфляція, валютні коливання;
– вивчення соціальних і демографічних трендів, що можуть впливати на попит на продукцію або послуги підприємства;

– аналіз екологічних факторів, які стають все важливішими в умовах глобальної зміни клімату і посилення екологічних стандартів.

2. Внутрішній аналіз, в тому числі:

– оцінка ресурсів підприємства, включаючи фінансові, людські, матеріальні та інформаційні ресурси;

– аналіз управлінських процесів і корпоративної культури для визначення їх здатності до адаптації і підтримки сталості;

– вивчення інноваційного потенціалу підприємства, що дозволяє йому впроваджувати нові рішення та реагувати на зміни.

3. Ідентифікація ризиків і можливостей, в тому числі:

– оцінка ризиків, пов'язаних із нестабільністю, таких як ризик втрати ринків, зниження попиту, зміни у вартості ресурсів;

– визначення можливостей для розвитку, які виникають завдяки змінам у зовнішньому середовищі, наприклад, нові ринки або партнерства.

4. Розробка стратегій для сталого розвитку, в тому числі:

– визначення стратегій диверсифікації бізнесу, що дозволяє зменшити залежність від одного ринку або продукту;

– впровадження гнучких підходів до управління, які дозволяють швидко реагувати на зміни;

– розвиток корпоративної соціальної відповідальності та екологічної стратегії, що сприяє підвищенню довіри з боку клієнтів і партнерів.

5. Моніторинг і адаптація, в тому числі:

– постійний моніторинг ключових показників ефективності для оцінки реалізації стратегій;

– адаптація стратегій у відповідь на зміни в зовнішньому середовищі або внутрішньому стані підприємства.

Для проведення системного аналізу сталості розвитку підприємства в умовах нестабільності використовуються різні методи, серед яких:

– SWOT-аналіз – це оцінка сильних і слабких сторін підприємства, можливостей і загроз;

– аналіз сценаріїв – прогнозування можливих сценаріїв розвитку ситуації і підготовка до них;

– балансовий метод – оцінка і балансування внутрішніх ресурсів і зовнішніх впливів;

– моделювання імітацій – створення моделей, що дозволяють оцінити поведінку підприємства в різних умовах.

Більш детально зупинимося на одному з найбільш популярних інструментів для стратегічного планування – на SWOT-аналізі. Цей метод дозволяє глибше зрозуміти внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на організацію діяльності підприємства в контексті забезпечення сталого розвитку, а саме:

– сильні сторони – аналіз внутрішніх ресурсів та можливостей підприємства, які дають йому конкурентні переваги. Це може бути, наприклад, наявність досвідченого персоналу, інноваційні екофрендлі-продукти, сильна брендова позиція або лояльні клієнти;

– слабкі сторони – тут розглядаються внутрішні недоліки, які можуть завадити підприємству досягати своїх цілей сталого розвитку. Це можуть бути, наприклад, низька ефективність виробництва, застаріле обладнання, обмежені фінансові ресурси або недостатня репутація на ринку;

– можливості – це про зовнішні чинники, які можуть бути використані для сталого розвитку бізнесу.

Це можуть бути нові ринки, зміни у законодавстві, зокрема стратегії сталого розвитку країни, технологічні інновації або зміни в споживчих потребах;

– загрози – тут аналізуються зовнішні фактори, які можуть негативно вплинути на діяльність підприємства, збільшити витрати на перехід до, наприклад, принципів циркулярної економіки. Це можуть бути економічна нестабільність, нові конкуренти, зміни у еко-вподобаннях споживачів або природні катастрофи.

SWOT-аналіз є дуже корисним інструментом для ухвалення стратегічних рішень щодо забезпечення сталості розвитку, особливо в умовах нестабільності. Він допомагає підприємству зрозуміти, як використовувати свої сильні сторони та можливості, щоб мінімізувати вплив слабких сторін і загроз.

Підхід до аналізу підприємства як складної системи в умовах нестабільності дозволяє більш глибоко зрозуміти механізми його функціонування та взаємодії з зовнішнім середовищем. Це допомагає

керівництву приймати обґрунтовані рішення, що сприяють сталому розвитку навіть у найскладніших умовах.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, аналіз підприємства як складної системи в умовах нестабільності є критично важливим для забезпечення його стійкості, конкурентоспроможності та довгострокового успіху. Цей підхід дозволяє підприємствам ефективніше реагувати на виклики сучасного бізнес-середовища, адаптуватися до змін і забезпечувати стаке зростання навіть у найскладніших умовах.

Обґрунтовано основні компоненти системного аналізу сталості розвитку підприємства, які включають: оцінку зовнішнього середовища, внутрішній аналіз, ідентифікацію ризиків і можливостей, розробку стратегій для сталого розвитку та моніторинг і адаптацію.

Системний аналіз відіграє значну роль для сталості розвитку підприємства. Завдяки системному підходу підприємство може не лише вижити в умовах нестабільності, але й зміцнити свої позиції на ринку. Важливо, що такий аналіз дозволяє враховувати широкий спектр факторів, забезпечуючи комплексний погляд на діяльність підприємств. Це допомагає уникнути ізольованих рішень, які можуть бути ефективними лише в короткостроковій перспективі, але не забезпечують довготривалого успіху.

Література

1. Василенко В.О., Ткаченко Т.І. Стратегічне управління: навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2003. 396 с.
2. Демиденко С. Л. Особливості стратегічного аналізу середовища підприємства. Ефективна економіка. № 9, 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4290>
3. Добринін О.В. Концепція сталого розвитку в сучасному менеджменті. Журнал економічних досліджень. 2019. № 2. С. 45-49.
4. Немашкало К. Р., Хахалев Д. О. Методологічні підходи до управління сталим розвитком підприємства в умовах нестабільності. Український журнал прикладної економіки та техніки. № 1 (6). 2024. URL: <http://ujae.org.ua/metodologichni-pidhody-do-upravlinnya-stalym-rozvytkom-pidpryyemstva-v-umovah-nestabilnosti/> DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-1-62>
5. Управління сталим розвитком промислового підприємства : теорія і практика : колективна монографія / За ред. д. філософ. н., проф. В. Г. Воронкової, д. е. н., проф. Н. Г. Метеленко . Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 588 с.
6. Ansoff H. I. (1965). Corporate Strategy. H. I. Ansoff. McGraw-Hill, N.Y., 241 p.
7. Porter M. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. Free Press, 1980. 396 p.
8. Forrester Jay W. Industrial Dynamics. Pegasus Communications, 1999. 464 p.

References

1. Vasylenko V.O., Tkachenko T.I. Stratehichne upravlinnia: navchalnyi posibnyk. K.: TsUL, 2003. 396 s.
2. Demydenko S. L. Osoblyvosti stratehichnoho analizu sere dovishcha pidpryyemstva. Efektyvna ekonomika. № 9, 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4290>
3. Dobrynin O.V. Kontseptsiiia staloho rozvytku v suchasnomu menedzhmenti. Zhurnal ekonomichnykh doslidzhen. 2019. № 2. S. 45-49.
4. Nemashkalo K. R., Khakhaliev D. O. Metodologichni pidkhody do upravlinnia stalym rozvytkom pidpryyemstva v umovakh nestabilnosti. Ukrainnyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky. № 1 (6). 2024. URL: <http://ujae.org.ua/metodologichni-pidhody-do-upravlinnya-stalym-rozvytkom-pidpryyemstva-v-umovah-nestabilnosti/> DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-1-62>
5. Upravlinnia stalym rozvytkom promyslovoho pidpryyemstva : teoriia i praktyka : kolektyvna monohrafiia / Za red. d. filosof. n., prof. V. H. Voronkovi, d. e. n., prof. N. H. Metelenko . Zaporizhzhia : Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2021. 588 s.
6. Ansoff H. I. (1965). Corporate Strategy. H. I. Ansoff. McGraw-Hill, N.Y., 241 p.
7. Porter M. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. Free Press, 1980. 396 r.
8. Forrester Jay W. Industrial Dynamics. Pegasus Communications, 1999. 464 r.